

Retspsykiatri som et fagområde

Baggrund

Den retspsykiatriske virksomhed kendetegnes typisk ved, at opgaverne for den lægelige behandling, bedømmelse og udtalelse stilles ”udefra” og har til baggrund, at der er eller kan blive spørgsmål om afgørelse inden for retssystemet. Retspsykiatri er således en psykiatrisk virksomhed, der udøves med forståelse for den retlige virkelighed og de mulige retlige konsekvenser, som er baggrunden for, at der anmodes om lægelig medvirken.

Den retspsykiatriske virksomhed deles i strafferetspsykiatrien og civilretspsykiatrien. Strafferetspsykiatrien omfatter i det væsentlige undersøgelse og behandling af psykisk afvigende og psykisk syge kriminelle. Civilretspsykiatriens hovedområde er psykiatriloven, det vil sige regler for tvangsindlæggelse, tvangstilbageholdelse, magtanvendelse med videre. Hertil kommer specielle områder som testamenthabilitet, værgemål og lignende. Betegnelsen retspsykiatri vil i denne beskrivelse af fagområdet primært omfatte strafferetspsykiatrien, idet enhver klinisk arbejdende psykiater skal have kendskab til psykiatriloven og kunne anvende denne lovs bestemmelser.

Såvel romerretten som de gamle nordiske landskabslove indholdt særbestemmelser om psykisk syge (og mentalt retarderede). Psykiatri som et selvstændigt lægeligt speciale blev etableret omkring 1800, og helt fra den tid har læger (psykiatere) været involveret i vurdering og behandling af psykisk afvigende og psykisk syge kriminelle. Fagområdet var imidlertid i mange år et lille og relativt upåagtet hjørne af almenpsykiatrien. Indtil for 10-15 år siden var der således under ti speciallæger i psykiatri her i landet, der var fuldtidsbeskæftigede inden for retspsykiatri, inklusive psykiatere ansat i fængselsvæsenet.

Fra 1980-2002 er antallet af retspsykiatriske patienter steget fra ca. 300 til nu ca. 1.300. Denne udvikling, hvis årsager ikke nærmere skal omtales, har medført, at der i dag er syv-otte større eller mindre retspsykiatriske afdelinger her i landet, hvortil kommer specialenheder som Justitsministeriet, Retspsykiatrisk Klinik samt Anstalten ved Herstedvester. Antallet af speciallæger og vordende speciallæger i psykiatri, der

arbejder inden for retspsykiatrien er mangedoblet. Retspsykiatrisk Interessegruppe, som er en medlemsgruppering under Dansk Psykiatrisk Selskab, har i dag omkring 175 medlemmer.

Parallelt med denne udvikling er lovgivning, administrative bestemmelser med videre blevet stadig mere omfattende, ligesom retssikkerhedsmæssige forhold – såvel de retspsykiatriske patienters retssikkerhed som samfundets forventninger om at blive beskyttet mod farlige sindssyge kriminelle – er øget markant.

Afgrænsning

Helt overordnet afgrænses det retspsykiatriske fagområde af juridiske myndigheder, især domstolene, men til en vis grad også af politi og anklagemyndighed. Retspsykiatrien har to hovedopgaver – vurdering af muligt psykisk syge kriminelle (mentalobservationer) samt behandling af psykisk syge og psykisk afvigende kriminelle. Det er domstolene, og i nogle tilfælde politi eller anklagemyndighed, der træffer bestemmelse om, hvorvidt der skal foretages mentalobservation, og det er domstolene, som – på grundlag af mentalobservationens konklusion – idømmer psykiatriske særforanstaltninger.

En mentalundersøgelse er en grundig psykiatrisk undersøgelse, som forudsætter et omfattende kendskab til psykopatologi samt et grundigt kendskab til den eksisterende lovgivning, administrative bestemmelser med videre. Behandling af retspsykiatriske patienter, hvoraf nogle – de anbringelsesdømte – er indlagt i en årrække, forudsætter udover klinisk psykiatrisk viden og erfaring også kendskab til hele regelgrundlaget for behandlingen.

Videnskabeligt adskiller retspsykiatri sig principielt ikke fra anden psykiatrisk forskning. Den retspsykiatriske forskning, som gennemføres her i landet, har overvejende været af epidemiologisk karakter og har blandt andet haft som formål at belyse for eksempel kriminalitet begået af skizofrene, antal psykisk syge og psykisk afvigende blandt en population af varetægtsfængslede, psykisk sygdom og psykiske forstyrrelser blandt helt unge (15-17-årige) svært kriminelle med videre. Det vil typisk kræve et vist kendskab til juridiske forhold samt kriminologi at gennemføre større epidemiologiske retspsykiatriske undersøgelser.

Begrundelse

Retspsykiatri bør etableres som et fagområde på grund af de kraftigt øgede kliniske opgaver, hvilket såvel gælder et stigende antal mentalobservationer som et kraftigt stigende antal retspsykiatriske patienter. Disse opgaver kræver særlig retspsykiatrisk

ekspertise. Hertil kommer, at specielle opgaver som for eksempel farlighedsvurderinger kræver en særlig uddannelse og viden baseret på en efterhånden omfattende international forskning med udvikling af ”instrumenter” til vurdering af farlighed.

I forbindelse med nogle af de retspsykiatriske afdelinger er der etableret særlige centre (i Aalborg, Århus og Middelfart), som varetager alle ambulante mentalobservationer fra nogle nærmere definerede geografiske områder. Justitsministeriet har fastsat regler for, hvorledes ambulante mentalundersøgelser skal gennemføres, og det er væsentligt, at der opbygges en organisation med ekspertise ved disse centre, som sikrer den bedst mulige kvalitet af mentalobservationer.

Organisatorisk og strukturel placering

Retspsykiatri som fagområde bør forblive en del af almenpsykiatrien, bl.a. fordi en stadig større andel af de almenpsykiatriske patienter i kortere eller længere perioder er idømt en retspsykiatrisk foranstaltning. Antallet af retspsykiatriske patienter er imidlertid nu så stort, at de store amter som led i det psykiatriske behandlingssystem bør have retspsykiatriske afdelinger, gerne såvel en (eller flere) lukkede såvel som åbne afdelinger. Mindre amter vil formentlig med fordel kunne slå sig sammen om at etablere en retspsykiatrisk afdeling. Som anført er der etableret tre centre, der varetager ambulante mentalundersøgelser. I København varetages disse mentalobservationer af Retspsykiatrisk Klinik, og det forventes, at klinikken også vil få resten af Sjælland som optageområde. De større retspsykiatriske afdelinger forventes etableret som selvstændige administrative enheder for at forankre og udvikle den faglige ekspertise.

Retspsykiatrien forventes således fortsat at være en integreret del af det samlede psykiatriske behandlingssystem og samarbejde med f.eks. neurologi, parakliniske afdelinger med videre på samme niveau som almenpsykiatrien. Retspsykiatrien har hertil som specielle samarbejdspartnere domstole, politi, anklagemyndighed og kriminalforsorgen. Dette samarbejde finder sted såvel på konkret niveau vedrørende de enkelte patienter, som overordnet vedrørende organisatoriske forhold, samarbejdsrelationer og lignende.

Lægelig kompetence

De retspsykiatriske opgaver bør varetages af alment uddannede speciallæger i psykiatri, og overlægestillinger besættes med speciallæger i psykiatri som udover at være kvalificerede i retspsykiatri også er kvalificerede til ansættelse som overlæge ved en almen psykiatrisk afdeling. Speciallæger, som fastansættes ved retspsykiatriske afdelinger med videre, bør som led i deres kliniske uddannelse have været ansat ved

enheder, som foretager mange mentalundersøgelser, ligesom det er ønskeligt, at de pågældende har erhvervet sig et vist kendskab til kriminalforsorgen og kriminalforsorgens klientel, det vil sige såvel indsatte som tilsynsklienter.

Retspsykiatrisk Interessegruppe er ved at etablere en teoretisk efteruddannelse i retspsykiatri på højt niveau, og såfremt denne efteruddannelse permanentgøres, vil det være naturligt at kræve, at speciallæger, der arbejder inden for retspsykiatrien, har gennemgået denne efteruddannelse. Det er endvidere nærliggende at forlange, at speciallæger inden for fagområdet – på linje med speciallæger i andre fagområder og andre specialer – holder sig orienteret om den internationale udvikling ved deltagelse i symposier, kongresser med videre.

Internationale forhold

Retspsykiatri er blandt andet i Sverige, England og USA i større eller mindre udstrækning selvstændige specialer. Den typiske ordning er, at speciallæger i (almen) psykiatri gennemgår en formaliseret klinisk og teoretisk efteruddannelse, hvorefter de bliver speciallæger i retspsykiatri. Den oven for skitserede udvikling her i landet, hvor antallet af retspsykiatriske patienter er mangedoblet gennem de sidste 20 år, er også set i en række andre lande, og internationalt har retspsykiatri i den samme periode udviklet sig til et stort speciale. Der afholdes nu adskillige internationale videnskabelige retspsykiatriske kongresser hver år. Der udgives i hvert fald ti store internationale retspsykiatriske tidsskrifter, og alle de lande, Danmark normalt sammenligner sig med, har nu professorater i retspsykiatri. Organisationen af det retspsykiatriske undersøgelses- og behandlingssystem er forskellig fra land til land, blandt andet i høj grad afhængig af de pågældende landes lovgivning og størrelse, og det er derfor vanskeligt at drage sammenligninger landene imellem.

